

KAI KESKI-VERTANEN

NÄIN KIRJOITAT ROMAANIN

Esimerkit Antti Hyryn romaanista *Uuni*

Ihmisellä on luonnollinen taipumus kertomiseen. Ihmiset kokoontuivat jo kivikaudella nuotiolle kertomaan ja kuuntelemaan tarinoita. Kertominen on inhimillistä toimintaa. Eläimet tuskin kertovat tarinoita toisilleen.

Kertomiseen on erilaisia motiiveja. Kertoja odottaa suosiota ja tukea. Hän haluaa korostaa yksilöllisyyttään. Hyvällä tarinankertojalla on arvostettu asema yhteisössä, puhutaan tarinaniskijöistä. Joku tyydyttää ryhmän solidaarisuutta (kuinka me voitimme sodassa...). Jotkut kerskuvat. Joku haluaa tulkita epämiellyttävät asiat paremmiksi eli korjata todellisuutta. Kertoja pyrkii selittämään maailmaa eli luomaan järjestyksen kaaokseen ja jäsentämään tietoa ja hallitsemaan siten olevaisuutta. Motiivi voi olla halu opettaa, viihdyttää tai vain pitää kuulijoita hereillä. Muinoin motiivi saattoi olla yösijan hankkiminen.

Kerrotaan kaskuja, juoruja, huhuja, muisteluksia, juttuja. Usein tilanne määrää tarinan aiheen ja sävyn.

Myös kertojat ovat erilaisia. On asiallinen kertoja (pitää puolustuspuhetta, ylistää). On suostuttelija-käännyttäjä. On ripittäytyjä (tunnustaa ja tilittää elämänsä). On juttuliija.

Erehdyit, jos ostit tämän opuksen luulossa, että opit sen avulla kirjoittamaan kaupallisen menestysromaanin. Sillä minulla ei ole ratkaisua siihen. Menestysromaanin kirjoittaminen on "salatiedettä". Mutta jos haluat kirjoittaa romaanin, tästä kirjasta voi olla apua. Sinun ei tarvitse mennä niin monta kertaa yrityksen ja erehdyksen kautta. Juo-

nen sepittäminen ja henkilöhahmojen luominen on hauskaa. Tarinan kertominen ottaa kertojan mukaansa.

Tarinankerronnan estetiikka

Kerrontaan kuuluu estetiikka. Eino Krohnin mukaan esteettisyyttä on mm. kauneus, arvokkuus, ylevyys, traagisuus ja koomisuus.

Kauneutta on täydellinen säännöllisyys ja sopusuhtaisuus, viehättävyys ja herttaisuus. Edellinen pienoiskoossa sekä välittömyys, viaton neitseellisyys ja teeskentelemättömyys on suloutta.

Arvokkuutta on tietoisuus ja luja varmuus omasta merkityksestä itse sitä korostamatta sekä järkipärisyys.

Ylevyys saa aikaiseksi voimakasta ihailua ja harrasta kunnioitusta (myös luonnonvoimien edessä).

Traagista on ylevän henkilön sortuminen, ei vähäpätöisestä eikä satunnaisesta syystä. Se on (ansaitsemattoman) syyllisyyden sovitusta.

Koomisuus on vastakohta kaikelle murskaavan vakavalle ja totiselle.

Taiteen merkitys on sen universaaliudessa, yleispätevyudessa ja taidossa antaa muoto yleisinhimillisille päiväunille ja fantasioille.

Kieli

Voidaan kertoa sanoilla, lausumalla, laulamalla, näyttämällä, kuvilla myös "elävillä kuvilla" jopa tanssimalla. Tässä keskitytään kertomiseen sanoilla.

Sanallinen kerronta tarvitsee kielen, jolla kerrotaan. Kertomataiteen ensimmäinen historiassa muistettu analysoija Aristoteles tunsi käsitteet tavu, sana, lause jne. Nykyään kieli tunnetaan paljon tarkemmin. Tunnetaan termit fonologia eli äänneoppi, morfologia eli muoto-oppi ja syntaksi eli lauseoppi. Myös sanojen merkitysoppi eli semantiikka on tunnettu.

Ensimmäinen prinssiippi: opettele kieli hyvin.

Kaunokirjallinen tyyli

Tyylistä Aristoteles ei tiettävästi kirjoittanut. Perinteisesti kirjallisuuden tyylit on jaettu klassisismiin, realismiin ja romantiikkaan. Ylevässä tekstissä ei sovi käyttää alatyylisiä sanoja, arkiseen kerrontaan eivät kuulu ylätyyliset lauseet. Riippuu kertojan taidosta ja oppineisuudesta, osaako hän valita oikean sanan ja lauseen.

Tuo on vanhanaikaista estetiikkaa. Nykyään nähdään, että viestinnän tarkoitus määrää tyylin. Fiktio eli sepite kirjoitetaan eri tyylillä kuin esim. saarna, uutinen tai väitöskirja. Jotta viestintä onnistuu, on valittava oikea tyylinormi. Väärästä valinnasta seuraa tyyllirikko.

Pauli Saukkonen jakaa tyylin kolmiksi, **taiteelliseen, tieteelliseen ja tiedotustyyliin**. Esimerkiksi romaani kirjoitetaan taiteellisella tyylillä, väitöskirja tieteellisellä tyylillä ja saarna ja uutinen tiedotustyyllillä.

Muut taiteellisella tyylillä kerrottavat lajit ovat näytelmä ja runo. Pakina lähenee tiedotustyyliä. Tiedotustyylin lajeja ovat opetustyyli (esim. saarna) ja journalistinen tyyli (esim. mainos ja urheiluselostus, artikkeli, kommentaari, reportaasi ja uutinen). Hallinnollinen teksti lähenee tieteel-

listä tyyliä (esim. lakiteksti). Tutkimus kirjoitetaan tieteellisellä tyylillä.

Tyyli on **abstraktia** tai **konkreettista, dynaamista** tai **staattista**. Mikä valitaan, riippuu viestintätapahtuman tarkoituksesta ja kertojan suhteesta yleisöön. Tarinankertojan ja yleisön suhde on varsin läheinen, tilanteeseen sopii dynaaminen ja konkreettinen tyyli. Kun taas tiedotteissa ja tieteellisissä julkaisuissa suhde on etäisempi, joten valitaan abstraktimpi ja staattisempi tyyli.

Edellisestä seuraa, että lauseet ovat rakenteeltaan joko esitteleviä, jolloin ne ovat rinnasteisia (koira ja/tai kissa), kuvailevia (perustuvat tilaan), kertovia (perustuvat aikaan, vain taiteellisessa tekstissä), analysoivia (havainnollistavat ja yleistävät) tai perustelevia (syy-seuraus; "sillä se on").

Taiteellisen tyylin lauseet ovat esitteleviä ja kertovia. Lauseet ovat usein lyhyitä päälauseita. Ne alkavat usein rinnasteisella konjunktiolla (ja, mutta, vaikka). Sivulauseet usein temporaalisia (sen jälkeen kun). Vähän "että"-lauseita ja "joka"-relatiivilauseita. Vähän selittäviä lauseita, jotka alkavat sanoilla "koska" ja "sillä". Käytetään havainnollistavia sanoja. Käytetään paljon verbejä ja niiden käskymuotoja, paljon ajan ja paikan adverbeja (silloin, siellä). Vähän yhdyssanoja. Vähän lukusanoja. Ei laajoja abstraktioita. Ei tehdä johtopäätöksiä. Taiteellisessa kerronnassa pyritään yllätyksellisyyteen. Ei yleistetä selitellen (eksplisiittisesti) vaan viitataan yleisiin ilmiöihin vihjaillen (implisiittisesti). Yksityinen edustaa yleistä. Ilmiö antaa selityksen todellisuudesta (tieteellisessä tyylissä päinvastoin eli selitetään ilmiötä). Ilmiö tai tapahtuma on yleisen asian kuva. Ei perustella, kuten tiedotustyyliin, vaan vedotaan käsityksiin metaforisesti eli vertauskuvin. Kerrotaan arkitietoa. Luodaan tunnelmia, mielikuvia ja näkemyksiä. Vedotaan käsityksiin, asenteisiin ja tunteisiin. Ei käytetä assosiaatiota eli "siirrytä asiasta toiseen" niin kuin tiedotustyyliin.

Subjektiiivisuus ja **objektiiivisuus** viittaavat kertojan asenteeseen kerrottavaan (esim. vakava, humoristinen). Asennetta ilmaistaan sanoilla (kurja eukko) ja verbimuodoilla (esim. käsky). Niillä vedotaan tunteisiin, tahtoon ja järkeen. Tieteellinen tyyli on objektiiivista, mutta yllättäen myös taiteellinen eli niissä "kertoja" suhtautuu aiheeseen puolueettomasti. Sen sijaan tiedotustyyli on subjektiiivista eli tekijä suhtautuu kohteeseen puolueellisesti, muun muassa kehuu kohdetta (mainoksessa).

Asenteesta seuraa, että tyyli voi olla ohjailevaa, suostuttelevaa tai informaatiota siirtävää.

Ohjailevalla tyyllillä vedotaan yleisöön. Käytetään paljon imperatiivia (tee näin). Sillä kirjoitetaan esim. ohje, uhkaus, neuvo ja oppikirja. Tämä kirja on kirjoitettu ohjailevalla tyyllillä.

Suostuttelevalla tyyllillä ilmaistaan jotakin. Käytetään paljon konditionaalia (tekisitkö). Sillä suostutellaan sopimukseen esim. vaihtamaan mielipidettä, suostumaan rooliin (mainos) tai yhteistoimintaan (poliittinen ja uskonnollinen propaganda).

Informaatiota siirtävällä tyyllillä esitetään. Käytetään paljon indikatiivia (hän teki). Sillä laaditaan taulukko ja kirjoitetaan kronikka, reportaasi, ennustus ja **romaani**.

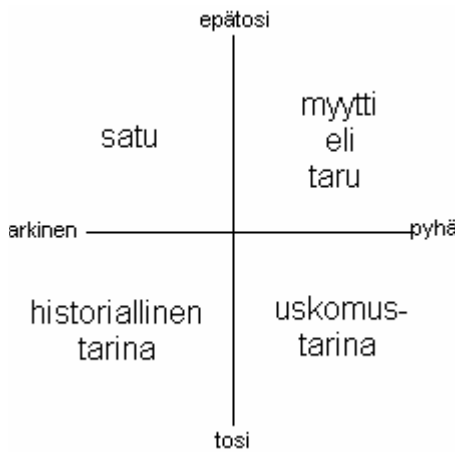
Taiteellinen tyyli on siis konkreettista, dynaamista ja objektiiivista: *Ulkona ikkunan väreilyjä aiheuttavien ruutujen takana tuuli. Pajujen lehtien vihreänkiiltävät päällyspinnat kääntyivät ja vaaleat maitomaisenvihreät alapinnat tulivat näkyviin ja vipattivat. Naapurin rajalla yksinäinen pensas puisteli itseään tuulessa, niin kuin koira tai kana, tai muu lintu.* (Antti Hyry: Uuni).

Tieteellinen tyyli on abstraktia, staattista ja objektiiivistä. Tiedotustyyli on konkreettista, staattista ja subjektiiivistä. Ei siis ole yhtään ominaisuutta, joka olisi yhteistä jokaiselle tyyliille.

2. pernsiippi: Tyyllirikko tekstissä on virhe.

Tarina

Maailma on täynnä tarinoita, jonkun on vain kerrottava ne. Tarinan lajeja on kymmeniä. Kytn muunnellen Olavi Hon- gon kehittämää nelikenttää erottamaan tarinalajit toisis- taan.

Tarinat siis jaetaan **tosi – epätosi** ja **arkinen – pyhä** mukaan.

Historialliset tarinat kertovat tapahtumista, jotka sijoit- tuvat todelliseen aikaan ja paikkaan. Kaikkein tiukimmissa tositarinoissa kerrotaan henkilöistä, jotka ovat oikeasti elä- neet. Fiktiossa tärkeintä ei ole kuitenkaan historiallinen to- tuus vaan vaikutus ellettvn ajan asenteisiin. Kertoja luo tarinaan oman maailman, jonka ei tarvitse olla totta. Ta- pahtumat ovat arkisia. Historiallisesta tarinasta olkoon esi-

merkkinä Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla. Sen tapahtumat ovat melko arkisia ja osittain tosia.

Uskomustarinat kertovat ei jokapäiväisistä ilmiöistä: ihmeistä, kummituksista ynnä muista reaali maailman ja yliluonnollisten voimien kohtaamisista. Tapahtumat ovat tosia niihin uskovalle. Aihe voi olla esim. "ihminen rikkoo normin ja saa rangaistuksen". Uskomustarinasta olkoon esimerkkinä Harry Potter.

Sadut ja myytit sijoittuvat epätodelliseen maailmaan. Ne perustuvat mielikuvitukseen, mutta ovat joskus voineet olla totta. Tarina on vaeltanut vuosituhansia paikasta toiseen. Se muuttuu vähän joka kerta, kun se kerrotaan.

Saduissa tapahtumat ovat arkisia. (Pilasadut ovat parodiaa pyhästä). Ne tapahtuvat, "jossakin maassa". Henkilöt ovat nimettömiä tai vain "Hannu". Sadusta olkoon esimerkkinä Hannu ja Kerttu tai James Bond 007.

Myytit ovat jonkinlaista esiteidettä. Ne selittävät alkupe-
rää esim. maailman syntyä. Selityksiin on uskottu, kunnes tiede on kumonnut ne. Myyteistä olkoon esimerkkinä Kalevala ("Maailman synty sotkan munasta").

Sadut ja myytit ovat yhteistä omaisuutta. Niistä voidaan ammentaa loputtomasti. Ne voidaan kertoa uudelleen ja uudelleen esim. nykyaikaan sijoitettuna, kuten Hollywood tekee.

Satujen rakennetta on tutkittu paljon (Propp, Aarne, Apo). Ihmesadun sankari lähtee (sattumalta tai kutsuttuna) pois arjesta tuntemattomalle alueelle vapaaehtoisesti, houkuteltuna tai eksytettynä (ajattelematon lupaus). Hän saa tai hankkii eli pestaa (yliluonnollisen) auttajan. Sankari ylittää kynnyksen kukistamalla vartijan tai hankkimalla tämän puolelleen. Hän joutuu koetuksiin. Viitta suojelee häntä. Hän taistelee oikeuden puolesta tyrannia eli kammottavaa todellisuutta vastaan. Sankari voittaa vaarat ja tekee uro-
toita. Hän palaa kotiin joko juhlistuna (saa palkinnon: puo-

lison ja puolet valtakuntaa). tai pakenemalla asettamalla esteitä takaa-ajajille.

Joseph Campbellin mukaan myyttinen sankari on alussa naiivi ja tietämätön. Käytyään läpi koetukset ja palatessaan hän on saavuttanut korkeamman olemassaolon tason kuin mitä aloittaessaan seikkailun osasi kuvitellaan.

Greimasin mukaan narratiivinen kaavio on seuraava:

A. manipulaatio eli lähettäjä manipuloi sankarin sopimukseen.

B. kompetenssi eli sankari saa kyvyn suoriutua kokeista.

C. performanssi eli sankari suorittaa tehtävät huolimatta vastustajan juonista.

D. sanktio eli sankari siirtää aikaansaannoksensa vastaanottajan arvioitaviksi. Sanktio on joko palkkio (puoliso ja omaisuus) tai rangaistus.

Sankarilla on koko ajan vaihtoehto; lähtee – ei lähde, ylittää kynnyksen – ei ylitä, voittaa koetukset – ei voita, palaa – ei palaa.

Kansansatuja on jaoteltu mm. seuraavasti:

A. sankari saa puolison, kun 1) suorittaa tehtävät 2) pelastaa morsiamen rikolliselta 3) vapautuu lumouksesta 4) eroottisin keinoin.

B. sankari saa omaisuuden 1) kun käyttäytyy oikein 2) kaupankäynnillä 3) taikaesineellä.

C. hirviön uhkaama sankari pelastuu: 1) sankari on hirviön armoilla 2) sankari pakenee 3) sankari petkuttaa hirviön ja vapautuu sopimuksesta.

D. sankari joutuu rikoksen uhriksi: 1) sankaria estetään saamasta tahtomaansa puolisoiksi 2) sankaria panetellaan syyttä 3) sankari joutuu murhayrityksen kohteeksi.

Lisäksi ovat liioittelusadut (voimakas sankari) ja häpäisy- eli veijarisadut (sankari häpäisee vastustajansa).

Satuja kerrotaan ajanvietteeksi. Saduissa henkilöt ovat joko hyviä tai pahoja. Paha saa palkkansa. Sankari on aina

nuori. Hänellä ei ole luonteenpiirteitä eikä hän muutu. Hänellä ei ole aatetta. Saduissa on vähän kuvausta. Kerronta on suoraviivaista. Sama seikka saatetaan kertoa kolmesti. Sadut voivat olla julmia.

Sadun sankari pyrkii maalliseen onneen voittamalla henkilökohtaiset sortajansa. Taikaesineet suojelevat häntä. Myytin sankari tukeutuu aina yliluonnollisiin voimiin. Myyteissä voi esiintyä jumalia. Myytin sankari tuo keinot, joilla koko yhteisö uudistuu. Se voi olla eliksiiri, joka virvoittaa maailman uuteen elämään. Todelliset sankariteot ovat moraalisia. Myytit varoittavat ja opettavat nöyryyttä ja moraalisia normeja; kuinka ihmistä tulee kohdella.

Myyttejä ovat esim. legendat. Legendan sankari pyrkii parempaan elämään vasta tuonpuoleisessa. Vastustajat eivät ymmärrä häntä. Legendan (tiukka) kaava on esim. seuraava: sankari siitetään epätavallisissa olosuhteissa. Syntyperä on ylhäinen. Sankari saa kasvattivanhemmat. Hän käyttäytyy jo lapsena erikoisesti. Hän pakenee omista häistään. Hän jakaa rahansa köyhille. Sankari yritetään tappaa. Hän pakenee jättäen jonkin ennusesineen. Hän pyhittää kolmekymmentä vuotta luostarissa. Hän palaa tuntemattomana kotiin. Hän asuu portaiden alla ja joutuu kerjäämään. Kuolema on erikoinen. Kuoleman hetkellä leviää suitsukkeen haju. Henkilöllisyys paljastuu jonkun *ihmetapahtuman* kautta. Ihmiset katuivat etteivät kohdelleet paremmin. Sankaria ymmärretään vasta kuoleman jälkeen. Hänestä tulee pyhä.

Tässä oppaassa käytetyt esimerkit ovat Antti Hyryn Finlandia-palkitusta romaanista Uuni. Sijoittaisin sen yllä mainitussa nelikentässä arkinen – pyhä, tosi – epätosi noin akseleiden risteyskohtaan. Uunissa ei kerrota pyhistä asioista muttei pilailakaan. Tapahtumapaikkaa ei tiedetä aivan tarkasti. Se sijoittuu Suomeen jonnekin Perämeren rannikolle ja tapahtuu tämän vuosituhannen ensimmäisinä vuosina.

Tarinan rakenne

Erityisesti juutalaiset tutkijat mm. Shlomith Rimmon-Kenan ovat analysoineet tarinan rakennetta. (Mutta heillähän on Vanha Testamentti). On yritetty rakentaa tarinan ”kielioppi”.

Aristoteleen mukaan tarinassa on alku, keskikohta ja loppu. Nykyään puhutaan funktioista. Funktioita on kolme. Ensimmäinen ja kolmas ovat tiloja. Keskimmäinen on toiminnan prosessi. Ensimmäinen on mahdollisuus. Kolmas on lopputulos. Loppu voi olla inversio eli käänteinen tila alulle. Mutta se voi olla myös analogia eli yhdenmukaisuus alulle.

Tarina muodostuu tapahtumista ja henkilöistä.

Tarinan tapahtumat

Tarinan tapahtumat ovat joko **ydintapahtumia** tai **katalysoijia**. Ydintapahtumat edistävät toimintaa, joka kehittyy suuntaan tai toiseen. Katalysoijat laventajat, jatkavat tai pitkittävät ydintapahtumaa.

Tapahtumat voivat olla syy ja seuraussuhteessa toisiinsa eli tapahtuma johtuu edeltävästä tapahtumasta (ja siksi). Mutta juoni ei ole välttämätön, vaan tarina voi muodostua kerrotuista peräkkäisistä tapahtumista (ja sitten).

Tarinan henkilöt

Paitsi tapahtumista tarina muodostuu henkilöistä. Kansansatuja analysoimalla Propp totesi, että henkilöillä on erilaisia funktioita. Yksi on sankari eli protagonist. Toinen on sankarin vastustaja eli antagonist. Muita rooleja ovat konna, auttaja, uhri, pelastettava neito, kilpakosija jne. Tarinassa voi olla myös valesankari. Niistä muodostuu tarinan henkilögalleria.

Greimas puhuu subjektista, objektista, lähettäjästä, vastaanottajasta, auttajasta ja vastustajasta. Lähettäjä (esim. isä) manipuloi subjektin tavoittelemaan objektia (neitoa, omaisuutta). Auttaja avustaa sankaria. Vastustaja (konna) asettaa esteitä. Vastaanottaja (esim. yhteisö) palkitsee tai rankaisee sankaria.

Sankari voi olla sellainen joka toimii tai sellainen, jolle vain tapahtuu.

Tarinassa on yleensä muutama **päähenkilö** ja useita **si-
vuhenkilöitä**.

Henkilöt voivat olla sellaisia että niillä on **yksi** tai **muutama ominaisuus** eli allegorioita (Kuolema), karikatyyreja (karjuva kersantti) ja tyyppejä (tappaja) tai ne voivat olla ristiriitaisia, joilla on tietoisuus.

Henkilöt voivat olla sellaisia, jotka **eivät muutu** tai sellaisia, jotka **kehittyvät** paremmiksi tai huonommiksi.

Henkilöt voivat olla kuvattu vain **ulkoiselta olemukselta** tai **läpinäkyvinä** eli kerrotaan ajatuksista ja tunteista.

3.prinsiippi: voit kuvata henkilöt millä tahansa edellä mainituista tavoista, mutta henkilöiden tulee olla johdonmukaisia ja selkeitä.

Tarinalinja voi sisältää useita tarinoita myös sivutarinoita eli episodeja. Tarinat voivat liittyä toisiinsa kolmella tavalla:

- A. ketjuttaminen eli loppu on seuraavan tarinan alku.
- B. upotus eli episodi sijoitetaan toisen tarinan sisään (täsmennetään jotakin).
- C. kytkentä eli samat asiat tapahtuvat eri henkilöille.

Romaani

Ennen kirjoitustaitoa tarinat kerrottiin suullisesti. Ne olivat rakenteeltaan eppisiä tai lyyrisiä. **Eppiset tarinat** ovat pitkiä, väljiä ja laveita. Niissä kerrotaan menneistä tapahtumista. **Lyyriset tarinat** ovat lyhyitä. Ne kerrottiin laulamalla musiikin säestyksellä. Lyyriset tarinat jaetaan balladeihin ja romansseihin. Balladi on jylhä. Siinä on draamattinen jännitys. Loppu on traaginen. Romanssi on tynempi. Loppu on yleensä onnellinen.

Romaanimuoto syntyi, kun eppisiä tarinoita sekä balladeja ja romansseja alettiin kirjoittaa muistiin.

Venäläinen kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin jaottelee antiikin romaaneja kolmiksi. Hän loi käsitteen kronotopos eli aikapaikallisuus. Tarinassa vallitsee joko seikkailuaika tai historiallinen aika.

Satuja ja myyttejä vastaa kreikkalainen seikkailuroomaani. Tapahtumat ja henkilöt eivät ole tosia eivätkä todenmukaisia. Matkataan epätodellisessa ajassa ja paikassa. Juoni on kaavamainen. Sankari joutuu koetuksiin. Sattumalla on osansa. Henkilöt ovat joko hyviä tai pahoja. Kuvausta on vähän.

Seikkailu- ja taparomaanissa kerrotaan tapahtumista, ei täysin todellisessa paikassa ja ajassa, mutta todenmukaisesti. Pääpaino on miljöön kuvauksella, joko maantieteelli-

sen tai sosiaalisen. Sankari kehittyy. Aihe voi olla esim. rikos – rangaistus – sovitus.

Kolmas laji on historiallisen henkilön elämäkertaromaani. Henkilöt ovat todella eläneet, ja tapahtumat ovat tosia ja todenmukaisia.

Kreikkalaisesta seikkailuromaanista kehittyi ritari- eli pikareskiromaani. Pääpaino on tapahtumilla. Ritariromaanista kehittyi nykyaikainen seikkailuromaani.

Seikkailu- ja taparomaanista kehittyi veijariromaani parodioimaan ritariromaanin. Se paljastaa sovinnaisen, valheellisen ja huonon. Ensimmäisiä veijariromaanin olivat ”Don Quijote”.

Historiallisen henkilön elämäkertaromaanista kehittyi avainromaani.

4.prinsiippi: Eri lajeja eli genrejä ei pidä sekoittaa samassa romaanissa.

Kerronta

Kertoja käyttää yleensä mallia eli skeemaa. **Skeema** sisältää aloituksen (sadussa se voi olla klisee ”olipa kerran”), puitteiden kuvauksen, ajankohdan määrittämisen, henkilöiden esittelyn ja luonnehdinnan, toiminnan selostuksen, tilanteen kuvauksen, repliikit sekä loppuratkaisun (lopussa voi olla klisee ”sen pituinen se”). Skeema voi vielä sisältää kommentoinnin tapahtumista tai kerronnasta, yhteenvedon, vahvistuksen ja maininnan tietolähteestä.

5. prinsiippi: pyri kerronnassa sujuvuuteen ja tehokkuuteen sanankäyttöön. Karsi kaikki turha pois. Vältä maneereja.

Kerronnan lajit

Romaanissa luodaan uskottava maailma kielellisesti esitetynä. Se toteutetaan seuraavilla tavoilla.

Kertominen on yhteenvedonomaista selostamista: *Hän otti puseron päälleen, tarkisti että lompakko oli povitaskussa ja meni ovesta kartanolle, käveli savupirtin päätyyn ja kiskoi aisasta peräkärryn autoa kohti, sai loksautetuksi lukon vetokoukun palloon ja töpselin rasiaan, nousi autoon ja lähti ajamaan.*

Kuvaileminen. Rakennetaan atmosfääri. "Tässä ja nyt". Pysäytetyssä kuvassa visuaalisuus on enimmillään: *Höghanin vanha talo, punaiseksi maalattu ja siitä harmaantunut, oli vielä pystyssä Iijoen törmällä, oli talo ja leveä kiuasti.*

Dialogi. Tapahtumat etenevät. Motiivi tulee esille:

- *Sieltähän ne pojat, Laina sanoo ja tulee tervehtimään.*
- *Tämä on meidän Anni, täällä käymässä.*

Eläytymisesitys on kaunokirjallinen kerronnan muoto. Se on kertojan esittämää henkilön puhetta (ajatusvirtaa) suoraan lainattuna, ilman lainausmerkkejä. Kertoja eläytyy henkilön asemaan, hän on ikään kuin "piilossa": *Hän seiso muurauskauha kädessä isossa pirtissä, hän katsoi työmaata. Oli rivissä tiiliä, punaiset valkopilkkuiset linjalangat ja nurkkatolpat vaaleaa lautaa. Teki mieli vähän nukahtaa toisen pirtin sängyssä. Mutta laasti kovettuu. No eihän tuossa paljon ole, ei kauan mene.*

6.prinsiippi; opettele kerronnan eri lajit.

Tarina sijoittuu menneisyyteen, nykyisyyteen tai tulevaisuuteen.

Menneisyydestä kerrotaan imperfektillä ja pluskvamperfektillä: *Pietari soitti velipojalle, selitti asian ja kysyi, oliko Ailia näkynyt liikkeellä.*

Voidaan myös käyttää ns. historialista preesensia.

Nykyisyydestä kerrotaan preesensillä ja perfektillä: *Seisomme kartanolla. Mitenkähän tässä käy, mietin. Katson keskellä rakennusta olevaa pitkää rakennusta.*

Tulevaisuudesta kerrotaan futuurilla (preesensillä ja konditionaalilla): *Panen nuo laudanpätkät puristimilla sentin yli tuon viimeisen varvin yläpinnan ja pönkkään vielä arinalta ettei romahda.*

7. prinsiippi: ennen kuin aloitat, päätä missä aikamuodossa kerrot.

Kuvitellaan nuotiolla istuvia ihmisiä. Yksi kertoo tarinaa muille. Hän voi kertoa oman tarinansa tai sellaisen tarinan, jossa ei ole itse mukana.

Minä-kertoja on läsnä tarinassa: *Ajan takaisin omalle kartanolle meren rannalle. Tulemme autosta ulos.*

Hän-kertoja kertoo jonkun henkilön teoista ja havainnoista eli on tarinan ulkopuolinen ns. kaikkietävä kertoja: *Hän käveli ovelle ja ulos asfalttipihalle ja katseli kävellessä kuormalavoilla olevia tavarapinoja.*

Fiktiossa kertoja ei ole sama kuin tekstin kirjoittaja, ei vaikka kerronta olisi minä-kerrontaa.

8. prinsiippi: valitse joko hän- tai minä-muoto. ("Uudessa" minä- ja hän-kerronta menevät lomittain.).

Kerronnan tasot

Kerronta tapahtuu eri tasoilla. Kertoja ja kuulija ovat aina samalla tasolla. Ulkopuolinen kertoja kertoo aina ulkopuoliselle kuulijalle/lukijalle: *Pietari otti palaset taskuun ja käveli pihan yli ja vasemmalle soratietä, vanhaa nelostietä.*

Tarinan sisällä oleva kertoja kertoo tarinassa mukana oleville henkilöille: *Pauli kysyi ruotsiksi ja selosti suomeksi. Hiekka on järvenrantahiekkaa, vesipestyä ja raekoko on 0,25 millimetriä.*

Tarinan sisällä voi olla tarinaan upotettua kertomista useammalla tasolla. Siirtyminen tasolta toiselle tapahtuu kerronta-aktilla: *Pietari selitti Rikulle liekkien ja savun kulkua.*

9.prinsiippi: eri tasoilla olevat kertojat ja yleisöt on syytä pitää erillään toisistaan.

Kertojan ”äänekkyyys”

Kertoja voi tuoda itseään esille tai pysytellä taka-alalla.

Pieniääninen kertoja tyytyy kuvailemaan paikan, määrittelemään ajan ja mainitsemaan henkilöt nimeltä: *Illalla ennen nukkumaan menoa Pietari käveli pienemmästä pirtistä porstuan läpi isompaan pirttiin.*

Äänekkäämpi kertoja myös luonnehtii henkilöitä (Esimerkkiä vaikea löytää ”Uunista”.) Mutta: *Iki-ihana neitommehan se siinä sievisteli.*

Vielä äänekkäämpi kertoja kertoo henkilön lausumatta jättämistä sanoista ja ajatuksista. (Esimerkkiä vaikea löytää ”Uunista”.) Mutta: *Hän olisi huutanut ”susi”, jos olisi tuntenut eläimen.*

Kaikkein äänekkäin kertoja kommentoi tapahtumia ja henkilöitä.

Arvottamalla: *Ruoho kuihtuu ja kukkanen lakastuu, mutta kuloruoho syksyllä tai vielä enemmän keväällä, ruskehtavaa ja pehmeää, on kaunista.*

Tulkitsemalla: *Varpaat liikkeivät ja haaroittuivat niin kuin ainakin.*

Yleistämällä: *Pietarilla oli valkoiset housut, niin kuin muurarilla kuuluu olla.*

”Uunista” on lähes mahdotonta löytää esimerkkejä äänekkästä kertojasta.

Illuusio on taiteellisin keinoin luotu harha todellisuudesta. Se saadaan aikaiseksi minimoimalla kertojan esilläolo ja maksimoimalla informaatio eli kertoja unohtaa ”minän”. Äänekäs kertoja rikkoo illuusion.

Illuusio on suurimmillaan draamassa. (Kertoja ei ole läsnä). On vain henkilöiden puhetta ja näyttämö. Romaanissa pitää kuitenkin olla kertoja, joka nimeää puhujat, siteeraa dialogia ja tuntee menneisyyden, nykyhetken ja tulevan.

10. periaate: valitse kuinka ”äänekäs” kertoja haluat olla.

Kertojan luotettavuus ja moraalit

Kertoja on auktoriteetti. Kuulija/lukija miettii, voiko kertojaan luottaa. **Epäluotettava** kertoja on sellainen, joka ei tiedä tapahtumista tarpeeksi, on tapahtumissa itse osallisena tai jonka arvomaailma on ongelmallinen.

Kertoja voi säilyttää luotettavuuden panemalla sanat ja ajatukset luomansa henkilön esittämiksi. Ne voivat olla

vaikka kuinka väärää, puolueellisia ja mielipuolisia. Ajatukset eivät ole kertojan omia vaan tarinan henkilön.

Jokainen aikuinen lukija päättelee, että ”Paroni von Münchhausenin seikkailujen” kertoja valehtelee.

11. prinsiippi: luotettavin kertoja on ulkopuolinen kertoja, joka kertoo muiden tarinan.

Puheen ja ajattelun esittäminen

Henkilön puhe voidaan esittää kolmella tavalla: suorana tai epäsuorana lainauksena ja niiden välimuotona, josta Pekka Tammi käyttää nimeä kertoja henkilö diskurssi (KHD).

Suorassa lainauksessa henkilö puhuu (mimesis), epäsuorassa lainauksessa kertoja kertoo henkilön puhuvan (diegesis). Akselilla on useita välimuotoja esim. maininta että puhetta tapahtuu tai diegesiksessä on jokin luonnehdinta. (hän sanoi, että ukko pahas ...).

Suorassa lainauksessa kertoja esittää henkilön puhetta sellaisenaan. Lainaus aloitetaan omana kappaleena, joka varustetaan ranskalaisella viivalla (tai amerikkalaiseen tapaan lainausmerkeillä). Ajan ja paikan adverbit (täällä, siellä, nyt, silloin) tulevat henkilöltä:

- *Sieltähän ne pojat, Laina sanoo ja tulee tervehtimään.*
- *Tämä on meidän Anni, täällä käymässä.*

Epäsuorassa referoinnissa käytetään johtolausetta ja lainattu puhe tai ajattelu aloitetaan että-sanalla. Ajan ja paikan adverbit (silloin, siellä) tulevat kertojalta. Preesensin paikalla käytetään imperfektiä: *Pentti istui pukille ja mutisi, ettei **ollut** oikein perillä ylimääräisistä nappuloista.* Imperfektin ja perfektin paikalla käytetään pluskvamperfektiä ja futuurin paikalla konditionaalia.

Kertoja henkilö diskurssi on epäsuoran ja suoran esittämisen välimuoto. KHD ilmaistaan samoin kuin suora lainaus, mutta ilman johtolauseita, ei erillisenä kappaleena. Ei käytetä ranskalaista viivaa. Persoonaj- ja possessiivipronominit tulevat kertojalta (hän, minä). Ajan ja paikan adverbis (täällä, siellä, nyt, silloin) ja determinatiiviset pronominit (tämä, tuo, se) tulevat henkilöpuhujalta, kuten myös erisnimet. Käytetään puhujan omaa puhetapaa, idiomeja, fraseologiaa ja manereja. Myös tyyli, lauserakenne ja huudahdukset lainataan puhujalta sellaisenaan. KHD:a käytetään eläytymisesityksessä. Se on eräänlaista esiverbaalista ajattelua. Kertoja asettuu henkilön paikalle ja puhuu tämän suulla: *No eihän siellä kauan mene, ja siel- lähän on minun omia lapsia.*

Paitsi puhe ja ajattelu KHD:na voidaan ilmaista myös havainto: *Hän katsoi ulos kesän sateeseen. Ikkunanruudussa oli pisaroita, peräkärryn kuomu kiilsä märkänä.*

Teksti

Tarina muutetaan kerronnalla tekstiksi, josta lukija työstää tarinan. Teksti-sana tulee latinasta ja on samaa juurta kuin tekstiili. Tekstiilin kuviot luodaan erivärisistä ja eripaksuisista langoista. Teksti puolestaan syntyy kolmesta seikasta: näkökulmasta, ajasta ja luonteenkuvauksesta.

Näkökulma

Pidän näkökulma käsitettävä vanhanaikaisena. Puhuisinkin havaitsemisesta. On muitakin aisteja kuin näkö; on kuulo,

haju, maistaminen, tunto, jopa kuudes aisti: Hän *katsoi* ulos kartanolle, **näki** ruohikolla kirkkaankeltaiset syysmaittikin täplät. Laina soittaa ja saa miehen puhelimeen ja se-littää asiaa, **kuuluu** puhetta. Tuulen mukana tuli tielle suon **haju**. Täällä kotona tämä on hyvän **makuista**. Hän meni ja pani kämmenensä valun pinnalle, se oli **lämmiin, melkein kuuma**.

Näkökulmasta käytetään termiä fokalisointi. **Fokalisoin-ti** voi tapahtua muunkin kuin havainnon kautta. Se voi ta-pahtua kognition eli mielen ja tunteen alueella. Henkilö tie-tää, otaksuu, olettaa, arvelee, muistaa, uskoo, hänestä tuntuu joltakin jne: **Muistan**, *kuinka menimme katsomaan uunia jota ei sitten ollutkaan. Hänestä tuntui*, *että ei saat-taisi soittaa, ei oikein millään. Pekka kuvitteli*, *että jos kaikki entiset kulkijat koottaisiin tähän, mahtuisivatko ne sadan metrin säteelle*.

Fokalisointi voi tapahtua myös ajattelun alueella: *Hiili-kolan varsi on liian lyhyt, mietin*. *Sillä ei ylety vetämään hiiliä uunin perältä*.

Fokalisointi ja kerronta ovat kaksi erillistä toimintaa. Pekka Tammen mukaan kertoja kertoo, että henkilö havait-see ja teksti esittää kuinka kertoja kertoo, että henkilö ha-vaitsee.

Fokalisoiija on tapahtumat kokeva tietoisuuden keskus. Fokalisointi voidaan konkretisoida seuraavasti. Ajatellaan elokuvakameraa. Havainnoija on kamera, joka kuvaa. Sa-moin mikrofoni, joka äänittää. Muut aistimukset (haju, ma-ku, tunto ja erityisesti kuudes aisti) ovat vaikeammin konk-retisoitavissa, mutta niitäkin havainnoimaan voidaan ajatel-la jokin laite, jonka asemaan fokalisoiija asettuu.

Kognition ja aatteilun alueilla konkreettisen havaintolait-teen ajattelu on lähes mahdotonta. Kertoja voi kuitenkin "porautua" fokalisoiijan pään sisään ja kertoa, mitä tämä ajattelee, tuntee, kuvittelee. (sanallisessa kerronnassa tä-mä on mahdollista päinvastoin kuin elokuvakerronnassa).

Kertoja voi käyttää etäännyttäviä ilmaisuja ”ilmeisesti”, ”ehkä” jne: *Katto ylhäällä näytti olevan mäntylautaa, ne-
liönmuotoisiin ruutuihin asennettua.*

Fokalisoiija voi **pysyä koko tarinan ajan samana** tai voi **vuorotella**. Fokalisoiija on joko **henkilö tarinan sisällä** tai **kertoja tarinan ulkopuolella**.

Havainnon alueella fokalisaatio tapahtuu tilassa ja ajassa.

Sisäpuolisen fokalisoiijan havainto rajoittuu kulloiseen-
kin tilanteeseen ja hetkeen: *Tässä on rata, aurinko paistaa,
rata on auringon paisteessa ihan hiljaa. Ei näy lintuja aina-
kaan vielä.*

Ulkoinen fokalisoiija voi havaita kaiken. Ulkopuolinen
fokalisoiija voi havainnoida lintuperspektiivistä. Kuva voi
olla panoraama. Havainnointi voi olla simultaanista (sa-
maan aikaan toisaalla...): *Kun Paula söi, Pekka harjoitteli
talon toisessa päässä tangon askelia.*

Kognition alueella fokalisointi tapahtuu mielen ja tunteen
alueilla.

Sisäinen fokalisointi on rajoittunutta ja subjektiivista:
Vieressä seisoj joku ja katsoi ja odotti vuoroa.

Ulkoinen fokalisointi on rajoittamatonta ja objektiivista.
("Uunista" on vaikea löytää ulkoisen havainnoijan kerron-
taa.) Mutta: *Pekka tiesi, että seuraavana päivänä sataisi.*

Henkilöiden **nimeäminen** on yksi fokalisointia ilmentävä
keino. Sillä voidaan myös ilmaista fokalisoiijan vaihtuminen.

Henkilöön voidaan viitata oikealla nimellä (Virtanen),
sukulaisuussuhteella (eno), pronomiinilla (hän) tai sanoilla
(tyyppi): *Kun vävy Perttu ja tytär Olga tulivat pitkä tali-
vaunu autonsa perässä, Pietari esitteli pihasaunan.*

12. pernsiippi: kun kerrot pidä mielessä, kenen ha- vainnosta, kognitiosta tai ideologiasta kulloinkin on kyse.

Aika

Tarinan aika on kronologista tai psykologista.

Kronologinen aika jaetaan **järjestykseen, tempoon ja frekvenssiin.**

Tapahtumia ei tarvitse kertoa siinä järjestyksessä, mis-
sä ne tapahtuvat tarinassa, vaan voidaan kertoa ensin
vaikka loppu. Aiemmin tapahtunut kerrotaan takaumana.
Tulevat tapahtumat kerrotaan ennakointina.

(Avaruusseikkailuissa kerronta ei ole ennakointia, paisti
kun poiketaan kronologiasta.).

Takauma voi olla ulkoinen eli kerrotaan ennen kerto-
muksen alkua tapahtunutta tai sisäinen eli palataan kerto-
muksen alettua tapahtuneeseen.

Muistamisen, pelkäämisen tai toivomisen akti ei välttä-
mättä riko kronologiaa.

Kronologista poikkeama voi olla:

Ajallisesti määrämätöntä: *Pietari mietti ja muisti, kuin-
ka Eki joskus Ukrainassa tai Valko-Venäjällä oli kahvilassa
ja sanoi "Annappas tyttö kuppi kahvia ja nisupulla" ja oli
heti saanut kahvin ja pullan.*

Tai se voi olla:

Ajallisesti määrättyä: *Silloin kesällä -41, Pietari mietti,
juhannuksen aikaan oli ollut isot seurat Oijärvellä.*

13. pernsiippi: käytä takaumaa ja ennakointia harki- ten, ettei tarina mene liian vaikeaselkoiseksi.

Tempo ilmoittaa normin, jossa tapahtumat kerrotaan. Normi on esim. rivi tekstissä vastaa yhtä tuntia tarinassa.

Tempo voi olla hidas (kohtaus tai kuva): *Keitossa oli perunanpaloja, läpinäkyvää lientä, punertavia lohenpaloja ja vaaleita sipulinsuikaleita. Riku otti keittoa ja sitten rieskaviipaleen, päälle voita ja juustoviipaleen.*

Tai nopea (yhteenvedo): *He nukkuivat yön. Aurinko painui alaspäin, niin että oli melkein hämärää ja nousi kohta näkyviin. He nousivat aamulla. söivät puuroa marjojen kanssa, joivat kahvia ja menivät vielä pitkäkseen.*

Tempo voi olla niin nopeata, että jätetään tapahtumia kokonaan kertomatta (ellipsi).

14.prinsiippi: eepisessä kerronnassa tempo on yleensä verkkainen.

Frekvenssi ilmaisee kuinka monta kertaa tapahtuma kerrotaan tekstissä. Tapahtuma kerrotaan monta kertaa, jos esim. sen merkitystä halutaan korostaa. Voidaan myös kertoa kerran toistuvasti. (Miehellä oli tapana käydä sunnuntaisin kaljalla).

Luonteenkuvaus

Henkilö voidaan kuvata suoraan tai epäsuorasti.

Suorassa kuvauksessa kerrotaan sanoilla (adjektiiveilla ja substantiiveilla) ja lauseilla minkälainen henkilö on. ("Uunista" on vaikea löytää esimerkkiä suorasta luonteenkuvauksesta.) Mutta: *Pekka oli aikamoinen väytys, loikoili vain kaiket päivät.*)

Suoran luonteenkuvauksen voi esittää myös joku tarinan henkilöistä, jolloin se ei ole luotettava.

Epäsuorassa kuvauksessa kuuliija/lukija saa itse päätellä, minkälainen henkilö on. Luonne tulee esiin esim. siitä kuinka henkilö toimii tai ei toimi eri tilanteissa: *Hän puisteli pölyä ja roskaa vaatteistaan, jätti kengät kuistiin ja meni peremmälle pirtin vanhaan sänkyyn selälleen ja pani silmäluomet kiinni.*

Tilanne voi olla ainutkertainen tai tavanomainen. Viitekehukset tilanteisiin ovat:

A. toistuvuus; henkilö käy joka ilta lähikuppilassa kaljalla. (On tapoihinsa piintynyt).

B. kaltaisuus; henkilö toimii eri tilanteissa aina samalla tavalla. (On jäykkäniskainen).

C. kontrasti; odotettu tapaaminen jonkun kanssa päätyy aina riitaan. (On riidanhaluinen).

D. implikaatiot eli vihjaukset: fyysiset (henkilö pureskelee kynsiään eli on hermostunut), psykologiset (henkilö rakastaa vain itseään eli on narsistinen), psykofyysiset (henkilö pelästyy ukkosta eli on arka).

Epäsuoran luonnehdinnan keinoja on kertoa henkilön hankituista tai synnynnäisistä ominaisuuksista (sekä fyysisistä että psyykkisistä). Niitä ovat syntyperä, ajattelun ja puheen sisältö ja muoto (esim. murre), asuinpaikka, ammatti, yhteiskuntaluokka, perhe, ulkoinen olemus (kuinka henkilö pukeutuu), joku sairaudesta johtuva ominaisuus (sairaus vaikuttaa ihmiseen). Yksi epäsuoran luonnehdinnan keino on analogia esim. nimillä (Pekka Puupää).

Jotakin voidaan myös päätellä tarinan muiden henkilöiden suhtautumisesta kyseiseen henkilöön.

Dramatisaatio

Romaanin kirjoittaminen on helppoa, mutta sen saaminen kustannetuksi on vaikeaa. Vielä vaikeampaa on saada joku ostamaan valmis kirja. Kaikkein vaikeinta on kuitenkin saada joku lukemaan kirja loppuun asti.

Jotta kakku menisi kaupaksi, kondiittori tekee siitä houkuttelevan näköisen koristelemalla sen. Kertojallakin on keinonsa saada kuulijat/lukijat kuuntelemaan tarina loppuun saakka. Yksi on luoda jännitys ja herättää lukijassa tunteita.

Antiikin ajoista lähtien kerrontaa on ollut kolmenlaista: eepistä, lyyrillistä ja draamallista. Epiikassa **kerrotaan** teet sellaisenaan. Lyriikassa **tuodaan esille** intohimojen liike, ja draamassa **näytetään** kuinka intohimo muuttuu teoiksi.

Eepinen kerronta on yksivakaista ja tasaista, mutta siihenkin voidaan luoda draaman kaari. ("Uunissa" ei ole draaman kaarta tai jos on, se on hyvin huomaamaton).

Freytag jaotteli draaman kaaren nousevaan osaan eli esittelyyn, kiihottavaan kohtaan ja huippuun (kliimaksiin) sekä laskevaan osaan eli käännekohtaan ja loppuratkaisuun.

Esittelyssä selvitetään henkilöiden menneisyys ja keskinäiset suhteet sekä valotetaan aikaisempia tapahtumia. Todetaan tiedon tai tietämättömyyden perusteella jokin asia joko todeksi tai harhaksi.

Kiihottavassa kohdassa henkilö tai ryhmä tahtoo muuttaa asian toiseksi. Alkaa toivon täyttämä odotus (katteellinen tai katteeton). Tapahtumat sysätään liikkeelle vääjäämättöminä tai satunnaisesta syystä johtuvina. Esteet todetaan voitettavissa oleviksi.

Toiminta syntyy henkilöiden tiettyyn päämäärään tähtävistä tahdonilmauksista. Ristiriidat tulevat esille ja tilanne mutkistuu. Ristiriidat johtuvat vastakkaisista päämäärän asetteluista ja käytettävistä keinoista sekä luonteista, vastakkaisista intresseistä, asenteista, maailmankatsomuksista ja ideologioista.

Ristiriidat voivat olla:

- A. kahden yksilön kesken.
- B. yksilön itsensä kanssa.
- C. yksilön ja ulkopuolisen voiman kesken (uskomustarinassa).
- D. kahden ryhmän kesken.
- E. ryhmän ja yksilön kesken.

Ristiriidat johtavat toimintoihin ja vastatoimintoihin.

Huipussa tapahtuu yhteentörmäys osapuolten ja/tai arvojen välillä.

Käännekohtassa tosi osoittautuu harhaksi tai päinvas-toin. (Jos harha osoittautuu todeksi, herääminen on kar-mea). Aristoteleen mukaan käänne on joko nopea (peripe-tia), jos on kyse epäonnesta ja onnesta, tai hidas (meta-basis), jos tapahtumat etenevät vääjäämättömästi.

Käännekohtassa voi olla tunnistaminen, joka toteutuu:

- A. ulkoisista merkeistä.
- B. itse tapahtumisen kautta.
- C. muistin alueella.
- D. päättelemällä. (On paras tapa).

Toiminnan suunta muuttuu vastakkaiseksi. Esteet osoit-tautuvat voittamattomiksi. Tahto toimia muuttuu välttelyk-si. Pelko ja epätoivo alkavat hallita.

Viimeisen jännityksen kohdassa toivo palaa hetkeksi, mutta kaikki vaihtoehdot osoittautuvat vahingollisiksi.

Loppuratkaisussa on joko katastrofi eli tuho (tragedi-assa) tai sovittelu (komediassa). Tragediassa siirrytään on-nesta onnettomuuteen. Komediassa kaikki päättyy parhain päin eli suurempaa vahinkoa ei tapahdu.

Loppuratkaisu voi olla myös tragikoominen eli siinä ovat molemmat elementit sekä onneton että onnellinen (naurua kyynelten läpi).

Aristoteles kirjoitti Runousopissa tragedian ja komedian estetiikasta. Tragediassa henkilöt ovat parempia, komediassa samanlaisia tai huonompia kuin me.

Tragediassa ylevä ja hyveellinen henkilö tekee rikoksen:

A. tietäen.

B. aikoo tehdä mutta luopuu aikeesta (herättää katsojissa närkästystä).

C. tietämättään.

D. huomaa ajoissa aikovansa tehdä rikoksen ja luopuu aikeesta.

Paras tapa on panna henkilö tekemään rikos tietämättään.

Kelpoa miestä ei pidä panna sortumaan onnettomuuteen vähäpätöisestä syystä. (Kelvotonta ei pidä panna onnistumaan). Henkilön sortuminen onnettomuuteen herättää pelkoa ja sääliä. Katsoja pelkää, että hänelle käy samoin. Tragediassa katsoja pääsee yhteyteen arkipäivän kokemuksen ylittävän tiedon kanssa ja puhdistuu ja ylevöityy (katharsis). Kohtalo ei ole vain murskaava vaan myös kohtaa. Ellei näin, on vaikutelma pelkästään järkyttävä.

Henkilö voi olla traaginen myös sillä tavalla että hänellä on jokin synnynnäinen vika, mikä aiheuttaa sääliä.

Komediassa nauretaan ihmisen heikkouksille. Siinä on joku lystikkäällä tavalla yllättävä ja normaalista poikkeava ristiriita. Freudin mukaan nauru syntyy ahdistuksen äkillisestä helpottumisesta.

Komedian yksi muoto on farssi. Amerikkalaiset päälle nauretut tv-sarjat ovat niitä. Todellinen huumori on ihmisrakkautta. Se on älyn ja sydämen yhtymä. Puutteellisellekin annetaan elämisen oikeus.

Muita huumorin lajeja ovat satiiri (ruoskitaan ivalla siiveellisiä heikkouksia), ironia (paljastetaan epäkohtia kehumalla) ja parodia (matkitaan ivailten matala-aiheisia tarinoita).

Joku on sanonut, että tragediassa häviäjä on idea, komediassa arki (nauretaan ihmiselle, joka toimii kuin koneen osa).

Lukija osallistuu tekstin merkityksen tuottamiseen

Kielelle ominaisesta merkkien lineaarisesta hahmottamista vasta seuraa, että lukija pitää mielessä ensimmäisyysvaikeutelman ja äskeisyysvaikeutelman. Hän myös suorittaa koko ajan uudelleenarviointia eli korvaa vaikeutelman uudella tai vahvistuu siitä. Hän muodostaa koko ajan oletuksia. Hän ei lykkää luetun ymmärtämistä tarinan loppuun vaan tekee oletuksia, jotka muuttuvat lukemisen edistyessä. Hän on varma tai epävarma loppuratkaisusta; niin tulee tapahtumaan todennäköisesti tai epätodennäköisesti. Hän veikkaa oikein tai väärin. Lopussa odottaa vahvistus tai yllätys. Suurin teho on kun lukijan todennäköisenä pitämä ei toteudukaan. Keinoja käyttävät erityisesti rikosromaanien kirjoittajat.

Jotta teksti jäisi eloon, kirjailija hidastaa lukijan ymmärtämisen prosessia. Hän kasaa lukijan tielle vaikeuksia, sillä ymmärtäminen ei saa olla liian helppoa. Yksi tapa on viivyttää vastauksen antamista. Keinoja ovat tiedon panttaaminen eli viive ja aukko. Viiveessä teksti ei välitä tietoa ajallaan. Aukko voi olla tilapäinen tai pysyvä (sitä ei täytetä koskaan). Viive ja aukko voivat suuntautua menneisyyteen tai tulevaisuuteen.

Yksi keino on harhauttaa lukijaa ansalla esim. väärällä johtolangalla. Nainen hankkii myrkkykapselin. Lukija alkaa

arvella myrkyttääkö nainen sillä kelvottoman miehensä.
(Mikä ei tule tapahtumaan).

Lopuksi

Jotta teksti tulee ymmärretyksi, siinä pitää olla tolkku.

Tolkku saadaan aikaan luonnollistamalla teksti joko todellisuusmallin tai kirjallisuusmallin pohjalta. Todellisuusmalli on esim. se, että yön jälkeen seuraa aina aamu. Kirjallisuusmalli on jotakin, minkä opit lukemalla paljon romaaneja.

Tekstiin luodaan lukemista helpottava symmetria osalu- ja kappalejaon avulla. Osassa ja luvussa käsitellään yhtä tapahtumaa ja yhtä henkilöryhmää. Kappalejaossa seurataan näkökulmaa ja aikaa. Kun näkökulma vaihtuu, aloitetaan uusi kappale, samoin kun tarinassa siirrytään ajassa eteen tai taaksepäin. Suora lainaus henkilön puheesta aloittaa uuden kappaleen.

Leikataan rohkeasti.

Kirjoittaminen on puuduttavaa ja yksinäistä toimintaa. Sinun tulee sulkeutua maailmasta pitkäksikin ajaksi munkinkeljaasi. Juonen punominen ja henkilöhahmojen luominen on ehkä parasta koko hommassa. Kun huomaat, että kelvollista tekstiä alkaa syntyä, saat lisää tarmoa. Kun siillä on valmis romaani, voi käydä niin että siitä tulee mestersitys, jos tähdet ovat oikeassa asennossa.